

L'austracisme i la Guerra de Successió a les Corts de Cadis¹

JORDI ROCA VERNET

Universitat Rovira i Virgili

Resum

El constitucionalisme historicista es manifestà entre els diputats catalans presents a les Corts de Cadis, tant els reformistes com els liberals moderats. L'objectiu d'aquest article és demostrar com els catalans que eren a la badia de Cadis durant i després del procés constitucional empraren la història constitucional catalana que no elidí alguns projectes austriacistes, per formular les seves propostes polítiques. La pervivència d'un constitucionalisme historicista català no s'hauria de considerar una excepcionalitat sinó que s'ha d'entendre com una derivada del liberalisme historicista que es fonamentava en la vigència d'una constitució "històrica" capaç d'atenuar els canvis de la revolució liberal. Aquells liberals catalans no van anar a buscar en unes idealitzades lleis medievals, sinó que empraren la tradició constitucional catalana associada a l'experiència d'autogovern que havia definit la comunitat política catalana durant la segona meitat del segle XVII i les primeres dècades dels XVIII, per emprar-la des d'una vessant pragmàtica i fonamentar el nou règim liberal, com succeïa a d'altres indrets d'Espanya.

Paraules clau: Constitucionalisme, Historicisme, Liberalisme, Corts de Cadis, Austracisme.

Resumen

El constitucionalismo historicista se manifestó entre los diputados catalanes que estaban en las Cortes de Cádiz, tanto los reformistas como los

1. Aquesta recerca ha rebut el suport dels següents de projectes d'investigació: "Espacios y memoria de la sociabilidad popular en la Cataluña Contemporánea: HAR2011-28123" i "España y Nación en Cataluña. Ciudadanía y construcción nacional española: HUM2005-06976".

liberales moderados. El objetivo de este artículo es demostrar cómo los catalanes que estaban en la bahía de Cádiz durante y después del proceso constitucional utilizaron la historia constitucional catalana que no elidía algunos proyectos austriacistas, para formular sus propuestas políticas. La pervivencia de un constitucionalismo historicista catalán no debería considerarse una excepcionalidad sino que debe entenderse como una derivada del liberalismo historicista, que se fundamentaba en la vigencia de una constitución «histórica» capaz de atenuar los cambios de la revolución liberal. Aquellos liberales catalanes no buscaron en unas idealizadas leyes medievales sino que utilizaron la tradición constitucional catalana asociada a la experiencia de autogobierno que había definido la comunidad política catalana durante la segunda mitad del siglo XVII y las primeras décadas de los XVIII, para emplearla desde una vertiente pragmática para fundamentar el nuevo régimen liberal, como sucedía en otros lugares de España.

Palabras clave: Constitucionalismo, Historicismo, Liberalismo, Cortes de Cádiz, austracismo.

Abstract

Constitutionalism historical manifested between the Catalan deputies to the Cortes of Cadiz was both reformers and moderate liberals. The aim of this paper is to demonstrate how the Catalans were in the Bay of Cadiz during and after the constitutional process employed Catalan constitutional history not elide some Austrian projects to formulate their policy proposals. The survival of a historical Catalan constitutionalism should not be considered an exception but should be understood as a derivative of liberalism is based on the historical validity of a constitution «historic» changes can attenuate liberal revolution. Those liberal Catalans sought in some idealized medieval laws but uses the Catalan constitutional tradition associated with the experience of self that had defined the political community Catalan during the second half of the seventeenth century and the first decades of the eighteenth to use it from a pragmatic perspective to base the new liberal regime as happened in other parts of Spain.

Keywords: Constitutionalism, Historicism, Liberalism, Cortes de Cádiz, Austracism.

El títol esdevé provocador per la necessitat d'explicar per què el liberalisme s'apropià del constitucionalisme català i d'algunes obres de l'austriacisme quan formulà les seves propostes de reforma de la monarquia espanyola. El coneixement sobre el constitucionalisme català es palesà entre els diputats catalans de les Corts de Cadis, tant els reformistes com els liberals moderats. La recuperació de l'austriacisme no es produí únicament a través de la incorporació del constitucionalisme català a la legislació nacional espanyola sinó que també emergí en les formulacions descentralitzadores i federalitzants dels reformistes i dels liberals catalans d'abans i de després de les Corts de Cadis. La hipòtesi de recerca és que la pervivència i vitalitat del constitucionalisme català, associat a l'exercici de la política institucional i del llegat austriacista, incidiren en les propostes catalanes d'organització de la monarquia, tant des d'una perspectiva conservadora com liberal. L'objectiu és demostrar com els catalans que eren a la badia de Cadis durant i després del procés constitucional empraren la història constitucional catalana, que no elidia alguns projectes austriacistes, per formular les seves propostes polítiques. L'amalgama política de l'austriacisme s'articulà al voltant de la reivindicació del suport a la causa dinàstica de l'arxiduc Carles d'Àustria, però no gaudia d'una cohesió ideològica, per la qual cosa la recuperació de l'austriacisme agrupà tant la revitalització dels constitucionalisme català com la revitalització de la història del funcionament quasi republicà d'algunes institucions catalanes, o bé els projectes polítics d'organització confederal de la monarquia.

1. La Junta Central i la convocatòria de Corts

La crisi política de 1808 va donar l'oportunitat als principals il·lustrats catalans de reinterpretar la tradició constitucional catalana per emprar-la com a punt de partida per a la formació d'una monarquia política més representativa dels territoris que la conformaven, i per tant més permeable als interessos de les oligarquies perifèriques. La figura més emblemàtica de la tardo-il·lustració catalana fou Antoni de Capmany, qui tingué una

actuació decisiva a la comissió de Corts de la Junta Central que feia els preparatius per a la convocatòria de Corts. Capmany, malgrat no ser membre de dret de la comissió², fou l'encarregat «de adquirir noticias, documentos históricos y legales relativos a Cortes, y de formar observaciones sobre ellos para presentarlo todo a la comisión»,³ i en aquell context fou el primer a escriure sobre l'antiga constitució “històrica” de Catalunya i sobre el funcionament de les seves Corts. Després faria el mateix per a la resta dels territoris de l'antiga Corona catalanoaragonesa. La recopilació del dret públic d'aquells territoris perseguia l'objectiu d'oferir un punt de partida per a la reforma de la monarquia, seguint l'estela conservadora del liberalisme britànic, i alhora també volia desautoritzar «escritores que quieren romper nuestras antiguas formulas y usos». En el desenvolupament d'aquella ingent tasca, Capmany no estava sol i comptava amb l'ajut de juristes de diverses procedències, aragonesos, valencians i catalans.⁴ L'objectiu de Capmany era reunir l'obra legislativa i constitucional de l'antiga Corona catalanoaragonesa perquè, com deia, això els permetria que «las actuales circunstancias y el nuevo estado de la monarquía nos permite adoptar, modificar, reformar o desechar pues me parece necesario saber lo que hemos sido antes de tratar de lo que podemos o debemos ser en adelante».⁵ Mesos després Capmany es mostraria cofoi de l'opinió que Lord Holland professava sobre el seu informe de Corts, tot i que discreparia d'alguns dels comentaris del Lord perquè «se aparta de mi opinión en algún punto. Lo que allí digo, era dirigido a la Junta Central

2. Quintí CASALS, «Proceso electoral y prosopografía de los diputados de las Cortes Extraordinarias de Cádiz (1810-1813)», *Historia Constitucional*, 13 (2012), pp. 193-231, <<http://www.historiaconstitucional.com/index.php/historiaconstitucional/article/viewFile/330/294>>. Darrer accés: 01/10/2013.

3. British Library (BL), Western Manuscripts (WM), Add MS 51621, Carta d'Antoni Capmany a Lord Holland, Sevilla, 22 de juliol de 1809, 147-148.

4. BL, WM, Add. MS. 516121, Carta d'Antoni Capmany a Lord Holland, Sevilla, 8 de desembre de 1809, pp. 154-155.

5. BL, WM, Add. MS. 516121, Carta d'Antoni Capmany a Lord Holland, Sevilla, 14 d'agost de 1809, pp. 149-150.

manifestándole el espíritu de las opiniones de varios autores, y exponiéndole mi juicio para servir de luz y no de regla».⁶ La lectura de l'informe abocà Holland a postulats liberals moderats amb els qui Capmany no podia combregar, com ho demostra el fet que en aquella mateixa carta negués la llibertat d'impresca als espanyols per considerar que la nació encara no estava preparada:

En los países que gozan de seguridad y paz interior, y en donde la instrucción es tan general como la experiencia en estos puntos políticos, el gobierno y los estadistas recelan menos de las consecuencias de la libertad de enseñar al público a murmurar y censurar, y desahogar su espíritu en papeles impresos cuyos errores, si los hay, no se pueden después recoger. Un país con una constitución consolidada, reconocida y amada no puede compararse con el nuestro, que debemos regenerarlo para sacarlo de las manos de nuestros invasores.⁷

Capmany, com d'altres diputats catalans a Corts (Ramon Sans de Barutell,⁸ Ramon Llàtzer de Dou⁹ o Francesc de Papiol¹⁰) tenia antecedents familiars vinculats a l'austriacisme. Però fou Francesc de Papiol qui va fer més evidents els vestigis del pensament austriacista en el seu projecte constitucional. La proposta de Francesc de Papiol i Padró, titulada «Carta de un amigo a otro sobre lo que convendría hacer en las

6. BL, WM, Add. MS. 516121, Carta d'Antoni Capmany a Lord Holland, Cadis 4 de setembre de 1810, pp. 177-178.

7. *Ibidem*.

8. Jordi ROCA VERNET, «Ramon Sans de Barutell», *Diccionario Biográfico de Parlamentarios Españoles. Cortes de Cádiz, 1810-1814*, Cortes Generales, Madrid, 2010, consultada la edició digital.

9. Lluís Ferran TOLEDANO, «Dou y Bassols, Ramón Lázaro», *Diccionario Biográfico de Parlamentarios Españoles. Cortes de Cádiz, 1810-1814*, Cortes Generales, Madrid, 2010, consultada la edició digital.

10. Jordi ROCA VERNET, «Francisco de Papiol y de Padró», *Diccionario Biográfico de Parlamentarios Españoles. Cortes de Cádiz, 1810-1814*, Cortes Generales, Madrid, 2010, consultada la edició digital.

futuras Cortes» no pretenia recuperar minuciosament la constitució “històrica” catalana -això ja ho feia Capmany-, però sí l'emprava com a punt d'arrencada per a resoldre alguns dels problemes endèmics de la monarquia borbònica. L'anàlisi del projecte demostra la voluntat de Papiol de *provincialitzar* la monarquia per oferir noves cotes de representació a les oligarquies territorials en la reformada estructura de govern. En la seva proposta¹¹ es palesen les similituds d'algunes de les seves demandes econòmiques i polítiques amb algunes proposades per l'austriacisme de començaments del segle XVIII. El projecte de Francesc de Papiol no era un al·legat historicista, com tampoc ho foren les altres propostes adreçades des de Catalunya a la Junta Central, sinó que optava per sortir de la crisi amb alternatives tant antigues, derivades de l'austriacisme, com noves, formulades pels il·lustrats espanyols.

Quan Papiol o Capmany escrivien el seu projecte i informe, respectivament, no ho feien pensant restituir les velles institucions catalanes o les de la Corona catalanoaragonesa: ho feien, com ha demostrat R. Grau,¹² per poder emprar aquell llegat constitucional per reformar la monarquia amb una clara voluntat d'integració i projecció imperial com ja havien intentat fer d'altres il·lustrats abans que ells,¹³ i a la vegada per impedir la deriva revolucionària en la qual se submergien els espanyols d'ençà de l'esfondrament de la monarquia. Tots dos volien utilitzar la constitució “històrica” de la monarquia per frenar la formació d'un poder constituent o bé l'emergència d'un principi de sobirania nacional (o popular) que afavorís una subversió de l'ordre social. Les lleis catalanes es revelaren com les més adients per impulsar la reforma de la monarquia, ja que eren les darreres que s'havien abolit i les que millor s'havien

11. Jordi ROCA VERNET, *Tradició constitucional i història nacional (1808-1823). Llegat i projecció política d'una nissaga catalana: els Papiol*, Pagès, Lleida-Barcelona, 2011, pp. 127-152.

12. Ramon GRAU, *Antoni de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català*, Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona, Barcelona, 2006.

13. Ernest LLUCH, *La Catalunya vençuda del segle XVIII: foscors i clarors de la Il·lustració*, Edicions 62, Barcelona, 1996.

transformat per adaptar-se als interessos dels grups socials catalans emergents a finals del segle XVII i començaments del XVIII, consolidant un sistema polític permeable que facilitava l'aburgesament de la noblesa i incorporava progressivament la burgesia al sistema polític català, com han demostrat les recerques de Joaquim Albareda¹⁴ i Eduard Martí¹⁵.

Ni Capmany ni Papiol anhelaren un règim liberal, malgrat estar convençuts de la necessitat de reformar la monarquia en un sentit més participatiu i representatiu. Capmany, en una d'aquelles cartes, escrita dues setmanes abans de la promulgació de la Constitució de 1812 i dirigida a Lord Holland, es manifestà disconforme amb el ritme accelerat de les decisions preses a Cadis i per tant amb el projecte constitucional, i emfasitzà la seva negativa a acceptar en aquell moment la llibertat d'impremta, postulant-se per uns canvis més progressius:

Tales son los jóvenes amables de esta era de libertad política, que a trueque de hacerse expectables por su osadía literaria, lisonjean a los mismos enemigos para ganar general celebridad. ¿Qué quiere usted que le diga, amigo mío, acerca de estos discursistas de cafés y tertulias que han parido entre nosotros la libertad de imprenta, concesión prematura, y arreglada en la presente época y en manos de juventud ardiente e inexperta, como se lo anunciaba yo a vd en Sevilla?¹⁶

La revitalització de la constitució "històrica" de la monarquia esdevingué primer l'opció conservadora i després la moderada per afrontar la transformació de la monarquia sense abocar-se a una deriva revolucionària. La reivindicació de la constitució "històrica" va fer que

14. Joaquim ALBAREDA SALVADÓ, «Política, economia i guerra», en A. Garcia Espuche, dir., *Política, economía i guerra. Barcelona 1700*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2012, pp. 40-95.

15. Eduard MARTÍ FRAGA, *La classe dirigent catalana. Els membres de la conferència dels tres comuns i el braç militar (1697-1714)*, Pagès, Barcelona, 2009.

16. BL, WM, Add. MS. 516121, Carta d'Antoni Capmany a Lord Holland, Cadis, 7 de març de 1812, pp. 184-185.

s'aprofundís entre els il·lustrats i liberals moderats catalans en la recuperació de la tradició constitucional de la Corona catalanoaragonesa i en l'exercici de la política dels seus avantpassats. Les propostes reformistes tant d'il·lustrats com de liberals emparades en la constitució "històrica" de la monarquia no sempre anaren en la mateixa direcció. Així Papiol, a diferència de Capmany, optà per un projecte de transformació industrial antigremial, seguint l'estela fixada de Pedro Rodríguez de Campomanes, en el que insistia en les antigues reivindicacions d'obrir més el mercat americà als comerciants catalans. La proposta de Papiol corrobora la tesi de Lluís Ferran Toledano¹⁷ sobre la pluralitat d'alternatives de la il·lustració catalana, i alhora també demostra la necessitat de trobar noves vies de modernització perquè se li garantissin espais de poder a l'oligarquia catalana en una futura monarquia reformada. El projecte constitucional de Francesc de Papiol és l'intent no reeixit de construir una alternativa per reformar la monarquia des d'una perspectiva catalana i no barcelonina. Ell havia iniciat la seva formació a la Universitat de Cervera tot i que els anys decisius foren a la Universitat d'Osca en què entrà en contacte amb el cameralisme alemany, amb l'economia política napolitana i amb la revitalització del llegat polític de la Corona catalanoaragonesa, que eren alguns dels fonaments ideològics dels partidaris del comte d'Aranda.¹⁸ Per tot això, Francesc de Papiol no fou un home de la Junta de Comerç ni participà en cap de les Acadèmies de Barcelona, sinó de l'altra Catalunya. Tot i això, va mantenir excel·lents relacions amb acadèmics com Josep de Vega i Sentmenat.

17. Lluís Ferran TOLEDANO, «El projecte català per a Espanya. La classe dirigent catalana i el procés constitucional de Cadis, 1808-1814», *Afers*, 68 (2011), pp. 71-96; i Lluís Ferran TOLEDANO, «Modernidades múltiples. Los proyectos económicos de Ramón Lázaro de Dou y Bassols, en tiempos de reforma y revolución, siglo XVIII-XIX», en J. Astigarraga i J. Usoz, ed., *L'économie politique et la sphère publique dans le débat des Lumières*, Collection de la Casa Velázquez, Madrid, 2013, pp. 187-210.

18. ROCA VERNET, *Tradició constitucional*, pp. 128-132.

2. *La transcendència de les Corts de Cadis i el debat sobre la Inquisició*

A finals d'estiu de 1810 a la badia de Cadis es reuní una multitud de representants de la nació espanyola. La majoria se sentien delegats de les corporacions que els havien escollit i ben pocs pensaven en representar el subjecte polític nacional. La historiografia catalana no s'ha preocupat pel significat que tingué aquella experiència pels liberals catalans i ha resultat que allí només s'hi concentraren un grup d'il·lustrats d'edat avançada, menystenint tots aquells altres que s'hi desplaçaren per participar en comissions o bé actuar en nom de les corporacions catalanes fora de la cambra. A l'interior de les Corts, els diputats que s'hi asseien es postulaven majoritàriament per opcions reformistes i no liberals. Ara bé, hi hagué més de mig centenar de catalans que visqueren de primera mà aquell procés revolucionari, i ho feren des de les bancades de les Corts reservades al públic o quan es reuniren amb els diputats per influir en les seves opinions i decisions. La colònia catalana a la badia gaditana esdevindrà cabdal per entendre l'etapa liberal posterior, el Trienni Liberal, tant a Catalunya com a Madrid. En les Corts del Trienni només els més liberals dels diputats catalans precedents repetiren en el seu càrrec (Joan de Balle i Milans del Bosch, José Espiga y Gadea, Fernando Navarro i Joaquim Rey), però la majoria dels qui juraren l'acta de diputat per primer cop no era la primera vegada que assistien a les sessions de Corts. Els casos més coneguts són els d'Antoni Puigblanch, Genís Quintana, Josep Costa o Guillem Oliver. Les dades són eloqüents ja que vuit dels dotze representants de la primera legislatura del Trienni havien assistit a les sessions de les Corts de Cadis com a diputats, redactors del diari de sessions, comissionats o periodistes.¹⁹ Sembla evident que les Corts gaditanes esdevingueren un espai fundacional de la política catalana i un lloc

19. J. ROCA VERNET, «Las Cortes de Cádiz: génesis del liberalismo romántico catalán», *Trienio: Ilustración y Liberalismo*, 61 (2013), pp. 73-124.

gestacional de la primera generació liberal catalana que tingué un paper rellevant en la dècada dels vint.

Sens dubte el debat a les Corts gaditanes sobre la supressió de la Inquisició esdevingué cabdal per comprendre l'ús del llegat austriacista i de la tradició constitucional catalana entre els diputats catalans. La majoria d'aquests votà contra l'eliminació del Tribunal del Sant Ofici, més enllà de considerar si votant en aquell sentit es podia considerar els diputats catalans com a liberals. La polèmica suscitada al voltant d'aquell vot permet constatar un exemple paradigmàtic de pervivència de vestigis de l'austriacisme. Així es palesa en la coneguda *Exposición de los señores diputados de Cataluña en la sesión del 4 de enero de 1813* amb la qual els diputats catalans s'adreçaren a les Corts per demanar d'endarrerir la votació per la supressió de la Inquisició, i l'argument adduït era tenir més temps per poder consultar la voluntat general de la província. L'argumentari de l'exposició s'iniciava amb una cita prou eloqüent que evocava els temps en què els catalans gaudien «de la plenitud de su libertad y derechos»²⁰ durant les darreres Corts celebrades a Catalunya per Carles III, l'arxiduc Carles d'Àustria, el 1706. La reivindicació de la legislació catalana elaborada pels austriacistes li servia als diputats per legitimar la preponderància de la legislació nacional enfront el poder de la cambra que representava la sobirania nacional. Per tant, els diputats consideraren que el període de més brillantor del constitucionalisme català –com en els darrers temps ha corroborat la historiografia catalana²¹ fou la Guerra de Successió, quan ambdós contrincants competien pel favor dels catalans:

20. *Representaciones dirigidas a S. M. las Cortes Generales y extraordinarias por los ocho señores obispos, por el de Orihuela y por los generales militares de Cádiz, sobre el restablecimiento de la Santa Inquisición; con una advertencia preliminar que manifiesta el proyecto de los filósofos para destruir la religión de Jesucristo*, Imprenta Junta Superior de Cataluña, Berga, 1812, p. 687.

21. Eva SERRA, «El sistema constitucional català i el dret de les persones el 1702-1706», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 26 (2015), en premsa.

tiempo en que la rivalidad y competencia de los dos aspirantes a la corona aumentaban en algún modo el espíritu de que naturalmente por sus usos y costumbres estaban ellos dotados, para pedir cuanto estimasen útil a sus libertades y fueros.²²

Per tot això, quan es va abordar a l'hemicicle la discussió sobre el projecte d'abolició de la Inquisició i el diputat català Capmany va prendre la paraula per testificar com a les Corts catalanes es localitzaven nombrosos exemples de denúncies contra el Tribunal del Sant Ofici, les seves paraules no eren un mer exercici retòric sinó que emfatitzaven que aquell era un dels eixos del debat polític entre els diputats catalans.²³ Capmany, Utgés, Navarro i Espiga foren els únics que votaren a favor de la supressió de la Inquisició, demostrant així certa independència respecte la voluntat de la Junta Superior de Catalunya que mantenia una relació fluïda amb Ramon Llàtzer de Dou i Joaquim de Balle erigits en portaveus d'aquesta. La hipòtesi sobre la rellevància del component legal i constitucional de l'abolició del Tribunal del Sant Ofici es constata en la correspondència de Balle amb la Junta Superior de Catalunya quan recorda que des del segle XVI els inquisidors a Catalunya havien de jurar les observacions de les Corts de 1512 i 1520 abans de prendre possessió de la seva plaça. Finalment conclou la carta dient que no podia ser més precís «por la falta de libros».²⁴ Rere la qüestió de la Inquisició hi havia un debat entre immobilistes i reformistes però també esdevé entre aquests darrers una pugna per definir qui tenia la preeminència legislativa: el dret nacional espanyol o la sobirania nacional.

22. *Representaciones dirigidas a S. M.*, p. 687.

23. TOLEDANO, «El projecte català», pp. 88-89: «Una de les respostes més abrandades vingué d'Antonio de Capmany, qui utilitzant també recursos historicistes, volgué demostrar que en les corts catalanes es trobaven exemples de denúncia del Sant Ofici» prové de la nota 47 de *El Procurador General de la Nación y del Rey*, Cadis, núm. 101, 8 de gener de 1813, pp. 825-829.

24. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Junta Superior de Catalunya (JSC), caixa 22, carta de Joan de Balle a la Junta Superior de Catalunya, Cadis, 16 d'agost de 1812.

Els diputats s'emparaven en la legislació de les Corts catalanes per controlar els abusos dels inquisidors, ratificant la superioritat legal emanada de les Corts sobre la Inquisició. Estudiosos com Gerard Dufour²⁵ i Beatriz Cárceles han interpretat aquell decret com una reforma encoberta de la Inquisició²⁶ a través de la formació dels nous «Tribunals de Fe». La sanció de la reforma suposava que els nous tribunals només respondrien de les seves accions enfront les Corts, expressió de la sobirania nacional, sense que ningú pogués recórrer els seus actes, emparant-se en el dret nacional que definia la constitució “històrica” de la monarquia. La historiadora B. Cárceles²⁷ ha considerat que el Tribunal del Sant Ofici no va ser abolit per ser un error doctrinari sinó perquè era una amenaça contra l'autoritat eclesiàstica arran de la llegenda negra. La seva interpretació va més enllà en argumentar que el debat sobre la Inquisició s'ha d'entendre com el conflicte entre dues nocions diferents davant el significat de la Constitució: mentre els favorables a l'abolició volien una Constitució en la qual la sobirania nacional representada en Corts fora la llei fonamental, els que estaven en contra preferien que la constitució “històrica” de la monarquia fos la principal intèrpret per al desenvolupament de la Constitució gaditana, acotant d'aquesta manera la potencialitat revolucionària de la càmera.

3. El constitucionalisme català i l'assimilació de l'austriacisme

La nacionalització del constitucionalisme català topà per un costat amb la desconfiança política de l'administració borbònica que percebia

25. Gérard DUFOUR, «¿Cuándo fue abolida la Inquisición en España?», *Cuadernos de Ilustración y Romanticismo*, 13 (2005), pp. 93-107.

26. Aquesta tesi no és compartida per d'altres historiadors com Emilio LA PARRA LÓPEZ, *El primer Liberalismo y la Iglesia. Las Cortes de Cádiz*, Instituto de Cultura Juan Gil-Albert, Alacant, 1985, pp. 209-212.

27. Beatriz CÁRCELES DE GEA, «Reforma/abolición del Tribunal de la Inquisición (1812-1823). La constitución de la autoridad absoluta», *Manuscrits*, 17 (1999), pp. 179-199, p. 184.

qualsevol reivindicació, revolta o malestar a Catalunya com un intent dels catalans de recuperar les seves constitucions i consegüentment de desafiar la monarquia, com han demostrat les recerques de Joaquim Albareda,²⁸ Lluís Roura²⁹ i Carlos Garriga,³⁰ i per l'altre amb la negativa del liberalisme moderat d'aprofundir en les derivades polítiques més transgressores desenvolupades durant la Guerra de Successió Espanyola (1702-1714), com eren la Conferència dels Comuns, l'actuació col·legiada i quasi republicana de la Junta de Braços o el llegat republicà a l'exili del tardoaustricisme³¹ que caigueren en l'oblit. Per tant, ningú va posar massa interès en convertir la tradició constitucional catalana en la base de la constitució "històrica" de la monarquia i paradoxalment foren una minoria de liberals exaltats catalans els que regiraren en l'austriacisme per cercar un precedent històric a les seves demandes polítiques de federalitzar la monarquia.

La fascinació per l'austriacisme d'alguns diputats catalans no es pot deslligar de l'atracció que despertava el constitucionalisme català associat a l'exercici de la pràctica política anterior a 1714 que havia perviscut en famílies com la dels Papiol, que acumularen centenars de llibres publicats entre la Guerra dels Segadors (1640-1652) i la Guerra de Successió (1702-1714), o bé encarregaren còpies manuscrites d'aquells llibres i fulletons fetes en el darrer terç del segle XVIII. En els prestatges de la biblioteca de

28. Joaquim ALBAREDA SALVADÓ, «Cataluña en la España del siglo XVIII: represión, acomodación y disidencia», en J. Arrieta, i J. Astigarraga, eds.: *Conciliar la diversidad pasado y presente de la vertebración de España*, Fundació Ernest Lluch, Universidad País Vasco, Bilbao, 2009, pp. 55-75.

29. Lluís ROURA, *Subjecció i revolta en el segle de la Nova Planta*, Eumo Editorial, Vic, 2006.

30. Carlos GARRIGA, «La enfermedad política de Cataluña: en torno a la diputación de los colegios y gremios de Barcelona (1773-1775)», *Anuario de Historia del Derecho Espanyol*, LXVII (1997), pp. 721-748.

31. Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista (1713-1747)*, Fundació Noguera, Pagès, Barcelona, 2002, pp. 210-228; Ernest LLUCH, *L'alternativa catalana (1700-1714-1740)*, *Ramon de Vilana Perlas i Juan Amor de Soria: teoria i acció austriacistes*, Eumo Editorial, Vic, 2000; i Rosa Maria ALABRÚS, *Felip V i l'opinió dels catalans*, Pagès editors, Lleida, 2001.

Francesc de Papiol hi consten algunes dels principals obres dels juristes catalans del segle XVII (Acaci de Ripoll, Joan Pere Fontanella, Lluís Peguera o Gabriel Berart) i també els de tombant de segle que impulsaren el procés de modernització de la tradició jurídica catalana (Miquel Calderó³² i Pere Amigant³³), que havien intentat conciliar la fidelitat al monarca amb la defensa de les lleis pròpies, i alguns de llibres prohibits contraris a la monarquia de Felip IV, escrits per Gaspar Sala i Francesc Viladamor. La rellevància de Francesc de Papiol no és comparable a la d'Antoni de Capmany o Josep de Vega i Sentmenat, tot i que la seva biblioteca posseïa una col·lecció extraordinària de llibres i pamflets polítics publicats des dels anys trenta del segle XVII fins la fi de la Guerra de Successió. L'exemple més revelador el proporciona el notari que va fer l'inventari postmortem de Lluís de Papiol, pare de Francesc, en el que gairebé no s'esmenta cap referència a la biblioteca. Ara bé, sí que diu que «un prestatge de fusta de pi era ple de llibres de diferents autors i històries i entre altres les Constitucions de Catalunya».³⁴ La referència al llibre de les constitucions denota el significat simbòlic que se li atorgava a la possessió d'aquell llibre més enllà de les diverses apropiacions que es fessin del seu contingut.

La biblioteca de Francesc de Papiol posa al descobert alguns circuits en les reedicions de les obres que són poc coneguts, com és que algunes obres dels principals juristes catalana foren reimpresses als territoris italians que eren a mans de l'emperador Carles VI –l'arxiduc Carles– durant les dècades dels vint i trenta del segle XVIII. És el cas dels llibres dels principals juristes catalans Joan Pere Fontanella, Miquel Calderó o Pere d'Amigant. Encara sorprèn més la manca de recerques sobre la reedició d'obres de

32. Joaquim ALBAREDA SALVADÓ, «La represa del constitucionalisme (1701-1706)», *Revista de Dret Històric Català*, 7 (2007), pp. 113-133.

33. Jon ARRIETA, «Catalunya entre els segles XVII i XVIII. Reflexions sobre un canvi», *Revista de Dret Històric Català*, 7 (2007), pp. 87-111.

34. Arxiu Comarcal del Garraf (ACG), Arxiu Notarial (AN), núm. sig. 147. Inventari post-mortem de Lluís de Papiol i Martí. Vull agrair la generositat de la Sra. Paquita Roig qui m'ha facilitat una còpia del document.

Serapí Berard³⁵ i Pere Comines³⁶ durant la segona meitat del segle XVIII que es feien ressò del setge francès sobre la Barcelona de 1697. En ambdós textos es constata la resistència de la ciutat enfront els assetjants, la lleialtat dels catalans a la monarquia i la desconfiança d'aquesta vers l'actitud dels catalans, ja fos per la seva bel·ligerància o per la seva obstinació en la defensa de les constitucions catalanes, el que es tradueix en una manca de compromís de la monarquia en la defensa de la ciutat. Mentre el text de Comines es reedità just quan els representants dels principals municipis de la Corona d'Aragó s'adreçaren al nou monarca, Carles III, a través del *Representación de los diputados de la ciudades de Zaragoza, Valencia, Barcelona y Palma* (1760) per fer-li palès el seu descontent quan el rei atracà a Barcelona procedent de Nàpols. La *Representación* recull diverses reivindicacions en que s'insta que hi hagi, segons Ernest Lluch, «lleis diferents per a la Corona d'Aragó i dins aquesta, per a cada regne en especial, les jurídiques i les econòmiques i la continuïtat de les Corts aleshores convocades».³⁷ L'obra de Berard s'imprimí de nou durant la Guerra Gran (1793-1795) contra la França revolucionària, quan la capi-

35. Serapí BERARD, *Manifestación en que se publican muchos y relevantes servicios y nobles hechos, con que ha servido a sus señores reyes la excelencia ciudad de Barcelona singularmente en el sitio honroso que acaba de padecer en el presente año de 1697*. Publica noticia del acierto, con que el muy ilustre y fidelísimo consistorio de la diputación del Principado de Cataluña, siempre atento, a la conservación de las generales constituciones, leyes, y privilegios de su patria, utilidad pública, y mayor real servicio, reguló sus operaciones en los lances de dudas que se han ofrecido después de la muerte del señor rey don Carlos segundo, nuestro señor hasta la admisión y asistencia al juramento del excelentísimo señor conde de palma para los cargos de lugartiente general, en dicho principado, imprenta de Juan Francisco Piferer, Barcelona, 1794.

36. Pere de COMINES, *Relación diaria de lo sucedido en el ataque y defensa de la ciudad de Barcelona, cabeza del Principado de Cataluña, Antemoral de toda España en el año 1697*. Escrivela... Consagra a la Magestad de Guillermo III. Rey de la Gran Bretaña, Barcelona, 1759.

37. Ernest LLUCH, «La Catalunya del segle XVIII i la lluita contra l'absolutisme centralista. El Proyecto del abogado general del público de Francesc Romà i Rossell», *Recerques*, 1 (1970), pp. 33-50: p. 36.

tal catalana se sentia amenaçada. De nou una representació de la capital catalana s'adreçà a la Cort borbònica, aquesta vegada per demanar l'enderroc de la Ciutadella,³⁸ símbol de la repressió borbònica després de la derrota de 1714 que vuitanta anys després encara era percebuda com la manifestació més evident de la desconfiança de la monarquia vers els catalans, i alhora constatava la seva manca d'interès per protegir la ciutat enfront d'una invasió francesa.

Sens dubte el coneixement de Francesc no era mític sinó idealitzat ja que havia passat de generació a generació a través de l'exercici de la política institucional dels seus besavis que assistiren a les Corts de 1701-1702, i a les de 1705-1706, els llibres de diverses branques familiars, la recerca de nous impresos per adquirir-los o bé fer-ne còpies manuscrites, els gravats de la família dels Àustria, etc. Les darreres còpies manuscrites identificades a la biblioteca de Can Papiol demostren l'interès de Francesc en el funcionament col·legiat dels Tres Comuns a finals del segle XVII, com és *l'Escudo de la verdad* (publicat el 1697), o bé un pamflet que defensa la posició dels catalans de resistència a ultrança durant el setge de Barcelona de 1713-1714, com acte de lleialtat dinàstica per tal de desacreditar la repressió borbònica posterior que s'emfasitza en una nota manuscrita, aliena a l'original imprès que s'explia en com l'opció borbònica implicà la fi del sistema polític i de llibertats dels catalans des de l'endemà de la capitulació de la ciutat:

Al tiempo de retomar la ciudad quisieron capitular los catalanes, y sólo les ofreció el mariscal de (B)Verwick en nombre del Rey quedarían con las vidas y haciendas, y todo lo demás a discreción.

A pocos días de tomada la ciudad de Barcelona, hizo juntar el mariscal de (B)Verwick, y en cuerpo de ciudad con porteros, maceros y ministros, la hizo salir a un tablado, los despojó de las ropas, falares, y de todas las insignias que notaban los privilegios, y de todas ellas se les despojó y fueron quemadas por mano del verdugo en señal de no que-

38. *El Popular*, Barcelona, 9 de novembre de 1841, p. 3

darles más privilegio que el que la piedad del rey quisiese concederles.³⁹

La transmissió d'aquella tradició jurídica-constitucional, associada a l'exercici del govern del Principat, es produí en els principals cercles de cultura il·lustrada aliens a les institucions polítiques i a la Universitat de Cervera, com foren la Reial Acadèmia de Bones Lletres, el Seminari Episcopal de Barcelona, la Societat Econòmica del Amics del País de Tarragona, creada per l'arquebisbe de Tarragona, Francesc Armanyà, i les reunions amb grups d'eclesiàstics filojansenistes com Félix Amat de Palou, i Félix Torres Amat, entre d'altres. Aquells nòduls de sociabilitat i espais de coneixement mantindran viva la tradició jurídica-constitucional vinculada a l'exercici de la pràctica de la política institucional que en cap cas s'associarà amb un sol corrent de pensament, sinó que cal interpretar en un sentit més transversal evocat en un ventall ideològic que va des d'un reformisme conservador fins a un liberalisme moderat. Només així podem entendre per què durant els anys del Trienni Liberal (1820-1823) encara eren tan habituals els anuncis recollits per la premsa de venda de llibres publicats entre la Guerra dels Segadors i la Guerra de Successió.⁴⁰

4. *Els altres catalans de Cadis*

L'impacte del constitucionalisme català i de l'austriacisme també queda palès en un altre d'aquells catalans, Antoni Puigblanch, que començà la seva activitat política a les Corts de Cadis i es prolongà fins el 1840.

39. Museu Romàntic de Vilanova i la Geltrú, Biblioteca de Can Papiol, la cita prové de la nota que hi ha al darrera de la còpia manuscrita de la *Copia de las Reales Cartas del Emperador Carlos 6º y de la emperatriz, su mujer. Al consistorio de Barcelona en Viena a 28 de marzo de 1714 exortándoles a que mantuviesen la rebelión con una nota sobre estas cartas, y efecto que produjeron...* Este papel fue impreso en Barcelona por Juan Pablo Martí, impresor de la ciudad.

40. ROCA VERNET, *Tradició constitucional*, pp. 154-155.

Durant els darrers anys de vida i des del seu exili londinenc, Puigblanch es va proposar escriure una història de Catalunya que havia de ser capaç d'estimular les altres províncies espanyoles a escriure la seva pròpia història per tal de compondre una història d'Espanya on el pes de les províncies perifèriques fos més rellevant i es convertís en una alternativa a la història del pare Mariana.⁴¹ Puigblanch llegí i prengué notes de diverses obres de la història política i constitucional catalana dels segles XVI i XVII. Entre les seves notes consten reflexions sobre els llibres de Jaume Roig, Lluís Peguera o Pere Tomic.⁴² Probablement també llegí *Els Annales de Catalunya* de Narcís Feliu de la Penya, que tingué una difusió rellevant a Anglaterra, com ho corrobora que Henry Swburne en el seu llibre de viatges per Espanya, publicat el 1776, en què esmenta l'obra de Feliu de la Penya per aproximar-se als catalans i per constatar com els catalans, poc després del motí de quintes de 1773, encara mantenien viu el record de les seves constitucions i de la derrota de 1714.⁴³

Les lectures de Puigblanch s'encaminaven a buscar en què es fonamentava la identitat catalana i per això se submergia en el seu constitucionalisme i en les seves Corts, com es palesa en una de les afirmacions de Puigblanch: «los catalanes cuando no éramos más que Pueblo, valíamos harto más que cuando tuvimos Condes Soberanos».⁴⁴ En una de les cartes, Josep Melcior Prat suggeria a Puigblanch que escrivís la història de Catalunya a partir dels llibres de la biblioteca del Museu Britànic i de la resta biblioteques londinenques. Si això no fos suficient l'instava a contactar amb un "amic" liberal que era l'arxiver de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Pròsper de Bofarull, un altre dels catalans que eren a

41. Biblioteca Nacional (BN), Madrid, Manuscrit 8853, carta de Josep Melcior Prat a Antoni Puigblanch, 20 d'agost de 1828.

42. Enric JARDÍ, *Antoni Puigblanch. Els precedents de la Renaixença*, Aedos, Barcelona, 1960, p. 276.

43. Francisco PÉREZ BERENGUEL, «Las Fuentes principales de los *Viajes por España* (1779) de Henry Swinburne», *Hispania*, 231 (2009), pp. 67-86, p. 75.

44. JARDÍ, *Antoni Puigblanch*, p. 250.

la badia de Cadis durant l'etapa constituent. Puigblanch es posà en contacte amb Bofarull ja que el va conèixer abans de la publicació de l'obra *Cataluña vindicada o los Condes de Barcelona*, publicada per l'arxiver el 1836 a Barcelona.⁴⁵ A parer de Prat, la publicació d'una història catalana podia satisfer la demanda que tenien revistes i diaris anglesos per conèixer la gènesi de les llibertats polítiques espanyoles. A finals de la dècada dels vint la causa liberal espanyola atreia als liberals i radicals britànics. Finalment el projecte no va arribar a materialitzar-se però Puigblanch va escriure un article sobre la història medieval de Catalunya a *Foreign Quarterly Review*, on identificava el llemosí o català com la llengua dels trobadors i exaltava la defensa de les llibertats polítiques feta pels comtes de Barcelona.⁴⁶

La proximitat de Puigblanch a la història i cultura catalana va suscitar que recuperés un text de l'austriacisme persistent publicat a la dècada dels trenta del segle XVIII. L'anunci de la seva publicació amb el títol de *Regeneración política de España*,⁴⁷ aparegué en la seva obra els *Opúsculos Gramático-Satíricos*, publicada a Londres el 1828. La breu descripció que es feia del text a l'anunci deia que evocava l'obra *Discurso político comerciante (comercial) sobre el precario abandono del puerto de Barcelona*, imprès durant el regnat de Carles III, en què és detallava el projecte per constituir una monarquia confederal formada per tres estats (Celtiberia, Hispània Oriental i Hispània Occidental). Cadascuna d'aquelles entitats es regiria per les seves pròpies lleis i constitucions. Sembla prou evident que aquest projecte era una còpia de la proposta que els austriacistes

45. BN, Manuscrit 8853, carta de Josep Melcior Prat a Antoni Puigblanc, 20 d'agost de 1828.

46. «Poetry and lives of the Troubadours», *The Foreign Quarterly Review*, Vol. XII (1833), pp. 164-191; i BN, Manuscrit 8853, carta de Josep Melcior Prat a Antoni Puigblanc, 24 de novembre de 1828.

47. Antonio PUIGBLANCH, *Opúsculos Gramático-Satíricos del Dr... contra el Dr. Joaquín Villanueva escritos en defensa propia, en los que también se tratan materias de interés común*, Londres, 1828, Otros anuncios, pp. 5-6.

havien escrit el 1734 des de Viena i publicat a Oxford o Barcelona.⁴⁸ Segurament Puigblanch consultà una còpia que havia arribat a Anglaterra on també es publicaren pamflets amb arguments similars el 1736. La transcendència d'aquesta obra quedà palesa quan l'octubre de 1840 es conegué a Barcelona la mort de Puigblanch a Londres. La necrològica publicada al diari progressista *El Constitucional* feia la petició de publicar el seu projecte confederal de *Regeneración de España* arran de l'interès que les alternatives federals despertaven entre progressistes i republicans.⁴⁹

5. *A mode de balanç*

L'austriacisme s'incorporà a la tradició constitucional catalana, que es fonamentà en la vigència d'una història més o menys idealitzada de les llibertats i drets dels catalans i alhora en la possibilitat d'emprar-la per moderar el ritme del procés de transformació revolucionària. A la Catalunya del primer terç del segle XIX conviuen tres corrents ideològiques: un liberalisme moderat historicista, un liberalisme revolucionari exaltat i un reialisme contrarevolucionari. Malgrat que totes tres opcions empraran la retòrica històrica per explicar el conflicte, només el liberalisme historicista s'apropriarà del constitucionalisme català per bastir el seu projecte polític, i els altres corrents optaren per minimitzar el discurs històric tot i que gradualment el liberalisme exaltat bastí el mite progressista de la història de les llibertats catalanes que triomfà a la dècada dels quaranta. Tot i això, les obres de l'austriacisme, persistent⁵⁰ per la seva

48. Joaquim ALBAREDA, «L'austriacisme i l'alternativa catalanoaragonesa, segons Ernest Lluch», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 12 (2001), pp. 9-26; Ernest LLUCH, «El judici imperial sobre la Via fora els adormits», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 10 (1999), pp. 67-88; Ernest LLUCH, ed., *Escrips polítics del segle XVIII. Tom. III. Via fora als adormits*, Eumo, Vic, 1996; ALABRÚS, *Felip V i l'opinió dels catalans*, pp. 392-411; i ROCA VERNET, *Tradició constitucional*, pp. 102-103.

49. *El Constitucional*, (Barcelona), 13 d'octubre 1840, p. 3.

50. ALBAREDA, «L'austriacisme», p. 23; LLUCH, «El judici imperial», pp. 67-88; Lluch, *Escrips polítics*; ALABRÚS, *Felip V*, pp. 392-411; i ROCA VERNET, *Tradició constitucional*, pp. 102-103.

organització federal de la monarquia, influïren a les primeres propostes federalitzants de la nació espanyola, formulades pels liberals exaltats catalans, com és el cas de Juan Antonio de Llinàs i el d'Antoni Puigblanch. El redescobriment de l'austriacisme a mans dels liberals catalans s'hauria d'interpretar com l'anhel de trobar precedents històrics d'organització federal de la monarquia sense caure en un republicanisme abrandat.

La pervivència d'un constitucionalisme historicista no s'hauria de considerar una excepcionalitat catalana sinó que s'ha d'entendre com una derivada del liberalisme historicista que regirava en el seu passat constitucional més proper per bastir una constitució "històrica" capaç d'impulsar reformes, atenuant els canvis de la revolució liberal, i alhora donar resposta a les demandes d'una nova oligarquia catalana que exigia tenir més poder polític tant al Principat com a la monarquia. Aquells liberals no cercaren unes idealitzades lleis medievals, com després farien els *renaixentistes*, sinó que empraren la tradició constitucional catalana associada a l'experiència d'autogovern que havia definit la comunitat política catalana durant la segona meitat del segle XVII i les primeres dècades dels XVIII, per emprar-la des d'una vessant pragmàtica per fonamentar el nou règim liberal, com succeïa a d'altres indrets d'Espanya.⁵¹

51. Joseba AGUIRREAZKUEANAGA, *The making of the Basque Question. Experiencing Self-Government, 1793-1877*, Center for Basque Studies, University of Nevada, Reno, 2012.